

RUDOLF NOLL

(1906—1990)

27. aprila 1990 je v starosti štiriinosemdeset let umrl avstrijski arheolog Rudolf Noll, čigar življenje in delo se v znatni meri navezujeta na slovenski prostor.

Rudolf Noll je študiral arheologijo in klasično filologijo na dunajski univerzi in je po doktoratu (1930) postal sodelavec pri urejanju antične zbirke v dunajskem Kunsthistorisches Museum. Globoko vrzel v njegovem strokovnem razvoju in na njegovi življenjski poti sploh je napravila vojna. Težka vojna leta je bil v Jugoslaviji, kjer je ob koncu vojne padel v ujetništvo. Kot vojni invalid se je od leta 1947 preživljal s priložnostnimi deli. V povojnem času se je pričel njegov vzpon na strokovnem področju. Ob delu za preživetje ob neustrezni zaposlitvi je v povojnih letih objavil tri knjige: *Eugippius. Das Leben des heiligen Severin* (1947), *Die Kunst der Römerzeit in Österreich* (1949) in kot najpomembnejšo *Frühes Christentum in Österreich von den Anfängen bis um 600 nach Chr.* (1954). V tej dobi je tudi začel v zelo skromnih materialnih razmerah izdajati glasilo *Pro Austria Romana*, ki je prinašalo tekoče novosti s področja raziskovanja antične dobe na ozemlju Avstrije. Od leta 1952 je bil Noll ponovno zaposlen v dunajskem Kunsthistorisches Museum in je pripravil več pomembnih razstav. Leta 1963 je postal najprej direktor antičnega oddelka muzeja, nato tudi honorarni profesor na dunajski univerzi, leta 1966 izredni in štiri leta kasneje redni član Avstrijske akademije znanosti.

Nollovo raziskovalno in publicistično delo se nanaša predvsem na poznoantično in zgodnjekrščansko dobo na ozemlju Avstrije. V skladu s tradicijo avstrijske arheološke znanosti, ki se je posvečala tudi vprašanju severnoadrijskega in balkanskega prostora, je Noll v več prispevkih segel na to področje, ki je bilo za razvoj v vzhodnoalpskem prostoru v pozni antiki izjemno pomembno. Posebej naj poudarimo pomen dveh študij. Monografija *Frühes Christentum in Österreich* je prvi moderni prikaz zgodnjekrščanske dobe na ozemlju celotne Avstrije, ki prinaša kritično analizo vseh historičnih in zlasti materialnih virov. Kljub celi vrsti novih odkritij je delo še danes, po šestintridesetih letih, aktualno, in spada med standardne regionalno zasnovane preglede zgodnjekrščanske dobe. Rezultate svoje študije je Noll dve desetletji kasneje dopolnil z raziskovalnim poročilom, ki skupaj s študijo predstavlja smiselno celoto in prinaša kritično podobo zgodnjekrščanskih študij v Avstriji do leta 1974.¹ V okviru proučevanja zgodnjekrščanske dobe v vzhodnoalpskem prostoru je Noll posvetil posebno pozornost Evgipijevemu življenjepisu sv. Severina, ki je vključen vir za poznavanje zgodovine druge polovice 5. stoletja na prostoru med Panonijo na vzhodu in Recijo na zahodu, med Donavo na severu in vključno Sredozemskim Norikom na jugu. Spis je izdal prvič s komentarjem že leta 1947, temeljna izdaja z uvodno študijo, z latinskim izvirnim tekstom (ki ga je pripravil filolog Emil Vetter), z nemškimi prevodom ter obsežnim komentarjem, pa je izšla leta 1963 v seriji *Schriften und Quellen der Alten Welt*. Nollova izdaja Evgipijevega življenjepisa sv. Severina je postala standardno delo, podlaga kasnejšim izdajam,² komentar kljub vrsti novih študij po letu 1963 ni izgubil aktualnosti. Tudi ostre diskusije v sedemdesetih in na začetku osemdesetih let, ki jih je imel Noll zlasti z nemškimi zgodovinarji,³ rezultatov njegovega dela niso omajale.

Od arheoloških monografij, ki segajo v starejša obdobja rimske navzočnosti v vzhodnoalpskem prostoru, naj omenimo študijo o rimskem cestnem omrežju na področju zgornje Avstrije (1958) in nadvse pomembno objavo najdb iz svetišča Jupitra Dolihenskega v kraju Mauer an der Url iz prve polovice 3. stoletja (1980).⁴ Nekaj pomembnih študij je bistveno obogatilo poznavanje zgodnjekrščanske dobe na vzhodnoalpskem področju: to so študija o zgodnjekrščanskih relikviarjih z južne Tirolske, študija o Modestovem grobu v Gospe Sveti in zlasti študija o poznoantičnih pojavih

¹ *Neuere Funde und Forschungen zum frühen Christentum in Österreich (1954—1974)*, Mitteilungen der Österreichischen Arbeitsgemeinschaft für Ur- und Frühgeschichte 25, 1974—1975, 195—216. Azurno silko za čas po 1974 prinaša R. PILLINGER, *Neue Ausgrabungen und Befunde frühchristlicher Denkmäler in Österreich (1974—1986)*, Actes du XIe Congrès international d'archéologie chrétienne (Lyon 1986), Collection de l'École française de Rome 123 — Studi di antichità cristiana 41, 1989, 2089—2124.

² Ponatis dela: Passau 1982; Nollova izdaja je v tekstnem delu podlaga slovenske (EVGIPIJ, *Življenje svetega Severina*, Uvod, prevod in komentar napisal R. Bratož, Ljubljana 1982) in prav tako francoske izdaje (Ph. RÉGERAT, *Recherches sur la fin de la première vague de christianisation dans le Norique romain* Université de Paris — Sorbonne 1978), ki je dostopna zaenkrat kot tipkopijsna disertacija.

³ Prim. njegova raziskovalna poročila: *Die Vita sancti Severini des Eugippius im Lichte der neueren Forschung*, Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Philologisch-historische Klasse 112, 1975, 61—75; *Literatur zur Vita sancti Severini aus den Jahren 1975—1980*, Anzeiger ... 118, 1981, 195—221.

⁴ *Römische Siedlungen und Strassen im Limesgebiet zwischen Inn und Enns (Oberösterreich)*, *Der römische Limes in Österreich*, Heft 21, Wien 1958; *Das Inventar des Dolichenusheiligtums von Mauer an der Url (Norikum)*, *Der Römische Limes in Österreich*, Heft 30, Wien 1980 (rec. J. ŠASEL, *Arheološki vestnik* 33, 1982, 542—543).

katastrofe na ozemlju Avstrije, v kateri je avtor korigiral dotlej vse preveč poenostavljeno gledanje na propad antičnih struktur v vzhodnih Alpah od začetka 5. stoletja dalje.⁵

Pomen Nollovega dela za naš prostor se kaže tako z objavami posameznih poznoantičnih spomenikov, na primer dveh drobnih najdb iz Emone in več najdb iz Akvileje,⁶ kot tudi s sintetičnim pristopom pri obravnavanju zgodnjekrščanske oziroma poznoantične dobe na ozemlju Avstrije, s katerim je postavil trdna izhodišča za celoten vzhodnoalpski prostor. Rudolf Noll, ki je bil prijazen, po obnašanju skromen in prijeten človek, je desetletja vzdrževal osebne in strokovne stike z več slovenskimi arheologi in zgodovinarji povojne generacije. Po odhodu več vidnih arheologov za antično dobo v zadnjih letih na Slovenskem in na Madžarskem, kot so bili Peter Petru (†1983), Jaroslav Šašel (†1988), András Mócsy (†1987) in Edit B. Thomas (†1988), je z Rudolfom Nollom odšel še en velik poznavalec tega dela srednje Evrope, strokovnjak evropskega formata.

Rajko Bratož

⁵ Ein Reliquiar aus Sanzeno im Nonsberg und das frühe Christentum im Trentino, Anzeiger d. phil.-hist. Klasse d. Österr. Akad. d. Wiss. 109, 1972, 319–337; Das Modestus-Grab im Dom zu Maria Saal (Kärnten) und seine antiken Bestandteile, Anzeiger d. phil.-hist. Klasse der Österr. Akad. d. Wiss. 116, 1979, 268–275; Spätantike Katastrophenbefunde in der Austria Romana. Zur Problematik ihrer Deutung und Datierung, Anzeiger . . . 113, 1976, 372–388. Rezultate Nollovih ugotovitev je v svoji razpravi upoštevala in predstavila R. FILLINGER, Preganjanje kristjanov in uničevanje templjev na ozemlju Avstrije v rimski dobi, Zgodovinski časopis 39, 1985, 173–183, zlasti 179 ss.

⁶ Zwei unscheinbare Kleinfunde aus Emona, Arheološki vestnik 19, 1968, 79–88; Zum Monogrammkreuz aus Aquileia in der Wiener Antikensammlung, Aquileia nostra 45–46, 1974–1975, 609–616; La collezione Aquileiese di Vienna, Antichità Altoadriatiche 23, 1983, 239–257. Po avtorjevi smrti je izšla razprava, v kateri je Noll predstavil znameniti napis iz Sirmija iz časa avarskega obleganja mesta 582: Ein Ziegel als sprechendes Zeugnis einer historischen Katastrophe (Zum Untergang Sirmiums 582 n. Chr.), Anzeiger der phil.-hist. Klasse der Österr. Akad. d. Wiss. 126, 1989 (Wien 1990) 139–154.